चतुर्थेतुचतुर्धोक्तालयानैमित्तिकादयः यत्रसंसारनिस्तारोहरिकीर्त्यैववर्ण्यते॥ १॥ कलिदोषनिवर्तकंहरिनामसंकीर्तनादिकंसएवचकलौपरमो धर्मइतिप्रश्नद्वयस्योत्तरमुक्तम् यच्चान्यत्पृष्टंप्रलयकल्पयोर्मानंब्रूहीति तदिदानींतृतीयस्कंधोक्तकालानुवादपूर्वकंनिरूपयति कालइति सकालः परमाणुर्वैयोभुंक्तेपरमाणुताम् इत्यादिनाकालःकथितः चत्वारित्रीणिद्वेचैकंकृतादिषुयथाक्रमम् संख्यातानिसहस्राणिद्विगुणानिशतानिचेतियु गमानंकथितम् ॥ १ ॥ तत्रकल्पमानमाह चतुर्युगेति यत्रचतुर्दशमनवः क्रमेणभवंति ॥ २ ॥ प्रलयस्तुचतुर्विधः नैमित्तिकःप्राकृतआत्यंतिको नित्यश्चेति तत्रनैमित्तिकंप्रलयंमानसहितमाह तदंतइतिद्वाभ्याम् तावान्चतुर्युगसहस्रप्रमाणः सैवब्राह्मीरात्रिः ॥ ३ ॥ नैमित्तिकत्वंदर्शयति य त्रयदाविश्वसृक्श्रीनारायणः विश्वमात्मसात्कृत्यस्वस्मिन्उपसंहृत्यशेते आत्मभूर्ब्रह्माचतस्मिन्शेते तयोरभेदविवक्षयावाब्रह्मणएवानंतासनत्वमु

श्रीशुकउवाच कालस्तेपरमाण्वादिर्द्विपरार्धावधिर्नृप॥ कथितोयुगमानंचशृणुकल्पलयावपि॥ १॥ चतु र्युगसहस्रंचब्रह्मणोदिनमुच्यते॥ सकल्पोयत्रमनवश्चतुर्दशविशांपते॥ २॥ तदंतेप्रलयस्तावान्ब्राह्मीरात्रिरु दाहृता॥ त्रयोलोकाइमेतत्रकल्पंतेप्रलयायहि॥ ३॥ एषनैमित्तिकःप्रोक्तःप्रलयोयत्रविश्वसृक्॥ शेतेऽनंता सनोविश्वमात्मसात्कृत्यचात्मभूः॥ ४॥ द्विपरार्द्धेत्वतिक्रांतेब्रह्मणःपरमेष्ठिनः॥ तदाप्रकृतयःसप्तकल्पंतेप्रल यायवै॥ ५॥ एषप्राकृतिकोराजन्प्रलयोयत्रलीयते॥ आंडकोशस्तुसंघातोविघातउपसादिते॥ ६॥ पर्जन्यः शतवर्षाणिभूमौराजन्नवर्षति॥ तदानिरन्नेह्यन्योऽन्यंभक्षमाणाःक्षुधार्दिताः॥ क्षयंयास्यंतिशनकैःकालेनो पद्रुताःप्रजाः॥ ७॥ सामुद्रंदैहिकंभौमंरसंसांवर्तकोरविः॥ रश्मिभिःपिबतेघोरैःसर्वंनैवविमुंचति॥ ८॥ ततः संवर्तकोवह्निःसंकर्षणमुखोत्थितः॥ दहत्यनिलवेगोत्थःशून्यान्भूविवरानथ॥ ९॥

क्तम् ब्रह्मणोनिद्रांनिमित्तीकृत्यप्रवर्तमानोलोकत्रयप्रलयोनैमित्तिकइत्यर्थः॥ ४ ॥ प्राकृतिकंप्रलयमाह द्वाभ्याम् द्विपरार्द्धेतुब्रह्मणआयुषिसप्त प्रकृतयः महदहंकारपंचतन्मात्राणि ॥ ५ ॥ संघातोमहदादिकार्यभूतः प्रकृतीनांतत्कार्यब्रह्मांडस्यचप्रलयात्प्राकृतिकइत्यर्थः विघातकारणेउप सादितेसति ॥ ६ ॥ तदेवाह पर्जन्यइत्यादिनाबुद्धींद्रियार्थरूपेणेत्यतःप्राक्तनेनग्रंथेन ॥ ७ ॥ सामुद्रादिकंसर्वंरविःपिबते आकर्षति ॥ ८॥ अ निलवेगोत्थः वायुवेगोद्भूतः अनिलवेगोवाइतिपाठेअनिलेनवेगोयस्यसः वाःरविणारश्मिभिःपीतमुदकंचदहतीत्यर्थः अनिलवेगोवैइतितुपाठः सुगमः भूविवरान्पातालादीन्शून्यान् रविणादैहिकरसाकर्षणान्प्राणरहितान् ॥ ९॥